ИЗВЕСТИЯ

НА

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО

КНИГА XII

BULLETIN

DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE Á VARNA

TOME XII

1961

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

НОВИ ЕПИГРАФСКИ ПАМЕТНИЦИ ОТ ЧЕРНОМОРИЕТО

МИЛКО МИРЧЕВ

През 1959 и 1960 г. в Народния музей във Варна и в музейните сбирки в Каварна и Провадия постъпиха нови епиграфски паметници — гръцки и латински, — намерени случайно при изкопни работи за строежи или при обработване на земята. Паметниците са оброчни, надгробни или с обществен характер.

I. ОБРОЧНИ ПАМЕТНИЦИ

1. *Плоча с релеф на тракийския бог-конник* от мрамор, намерена при изкопна работа на Пазарния площад във Варна, в района на римския некропол, употребена вторично като стена на по-късен каменен гроб. Размери: вис. 0,55 м, шир. 0,48 м, деб. 0,10 м. Инв. № II 490 (табл. I, обр. 1).

В разположеното в горната половина на плочата дълбоко релефно поле, оградено с плоска архитектонична рамка без фронтон отгоре, е представен в полустатуарен релеф богът-конник. Конникът е обърнат надясно. Облечен е в къс хитон и развята назад хламида. Дясната му ръка, която е била протегната напред, е отчупена. Конят е застанал надясно. Той е с юзда, но без седло. Десният му преден крак и главата са отчупени. Пред коня стои правоъгълен олтар, просто профилиран отгоре и отдолу. Зад олтара е представена горната половина от фигурата на орантка, която с дясната си ръка придържа на главата голям панер с плодове (?). Пред олтара е изобразена фигурата на бик в ход надясно. До олтара вдясно стои херма, а зад нея — разклонено дърво, в чиито клони е увита змия с насочена към конника глава.

Грижливо издълбаният гръцки надпис от 14 реда започва с първия си ред върху горната тясна рамка на релефа и запълва цялата долна половина на плочата, като последните му два реда са разположени върху двете странични рамки. Височината на буквите е: на първия ред 2,3 см, на следващите 11 реда 1,2 см, а на последните два 1,7 и 1 см.

Ἥρωι Καραβασμῶ χαριστήριον

—

θοινεῖται οἱ περὶ τὸν ἱερέα Νουμήνιος Ζηνιδος
Ἀπελλᾶς Μενάνδρου, Διονύσιος Ἐπικράτους,
Μένιππος Ἕλληνος, Ἀγαθήνωρ Μετροδώ-
ρου, Ἕλλην Ἀαρπαλέος, Αἰαντίδης Ἀρτεμι-
δώρου, Ἀρτεμίδωρος Ἱερωνύμου, Καλλι-
σθένης Ἀρτεμιδώρου, Ἀντίφιλος Ζωπυρί-
ωνος, Ἐλευσείνιος Ἐλευσεινίου, Ζωΐλος Ἑρ-
μαφίλου, Αἰαντίδης Μενάνδρου, Ζωπυρίων Ἀ[γ-
τιπάτρου, Ἕλλ(η)ν Χαιρέου, Ἡρότειμος Ἀρτεμιδώ[ρου,
Ἀρτεμίδωρος Δημητρίου, Ζωπυρίων Ἀρτεμιδ[ώρου,
Ἀντίφιλος Ἀγαθήνορος, Αἰσχρίων Ξενάνδρου,

—

вляво Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου,

—

вдясно Ἀγαθήνωρ Ἀντιφίλ(ο)υ.

Превод: На Херос Карабасмос дар (посвещават) ловците на паламуд, сдружени около жреца Нумений, син на Зенид: Апелас, син на Менандър, Дионисий, син на Епикрат,

Менип, син на Хелен, Агатенор, син на Метродор, Хелен, син на Харпалей, Айантид, син на Артемидор, Артемидор, син на Хиероним, Калистен, син на Артемидор, Антифил, син на Зопюрион, Елевсейний, син на Елевсейний, Зоил, син на Хермафил, Айантид, син на Менандър, Зопюрион, син на Антипатър, Хелен, син на Хайрей, Херотим, син на Артемидор, Артемидор, син на Деметрий, Зопюрион, син на Артемидор, Антифил, син на Агатенор, Айсхрион, син на Ксенандър, Аполоний, син на Аполоний, Агатенор, син на Антифил.

В надписа в лигатура са буквите: в 1-ви ред Т Н Р, в 10-ти ред Т Е, в 11-ти ред Т Е, Н М Е, Т Р, Т Е, в 12-ти ред Н N. Итацистично са предадени думите: във 2-ри ред: θοινεῖται вм. θυγῖται, в 8-ми ред Ἐλευσεί̈νιος Ἐλευσεινίου, вм. Ἐλευσίνιος Ἐλευσινίου, в 10-ти ред Ἡρότειμος вм. Ἡρότιμος. Пропуснати са отделни букви в думите: във 2-ри ред θοινεῖται вм. θυγγῖται, в 10-ти ред Ἕλλυ вм. Ἕλλην, в 14-ти ред Ἀντιφίλυ вм. Ἀντιφίλου. Повторена е една буква в думата в 5-ти ред Ἀαρπαλέος вм. Ἁρπαλέος.

Оброчната плоча е посветена на тракийския бог-конник, който тук носи епитета Καραβασμος. Същият този епитет в няколко варианта на изписване Καραβαζμος, Καραβασβος, Καραβασζμος, Καραβασμος срещаме върху редица оброчни плочи от тракийското светилище при с. Галата, Варненско.[1]

Посвещението е направено от сдружението на ловците на паламуд, което без жреца, който го оглавявал, е брояло 21 член. За съществуването в Одесос на също такова рибарско сдружение знаем от един друг надпис върху оброчна плоча от Варна, посветена пак на бога-конник, който в случая носи прозвището Μανιμαζος.[2] Всички имена в надписа са гръцки, с изключение на патронимикон-а на жреца Ζηνιδος, и се срещат в надписи, намерени във Варна. Непотвърдено досега в паметници остава името Ἁρπαλέος в 5-ти ред. Името Ἐλευσείνιος в 8-ми ред във формата Ἐλευσίνιος се среща в един надпис от Аполония.[3] Собственото име Ἀρτεμίδωρος като лично и бащино име се явява в надписа 6 пъти, а имената Ἀντίφιλος и Ἕλλην по три пъти. Това ни дава основание да смятаме, че повечето от членовете на сдружението са в някакви роднински връзки. Така например последователните имена в 6-ти и 7-ми ред Ἀρτεμίδωρος Ἱερωνύμου и Καλλισθήνης Ἀρτεμιδώρου са вероятно имена на баща и син.

Релефното изображение върху плочата е еднакво по съдържание и изпълнение с паметника, посветен на Херос Манимазос. Също еднакви са и епиграфските особености в надписите и на двата паметника. Това показва, че и двете оброчни плочи са работени от един майстор. От същия майстор са изработени и някои от релефните оброчни плочи от с. Галата.[4] Това показва, че новонамереният оброчен релеф е съвременен със споменатите по-горе паметници и може да се отнесе към края на II в. от н. е.

2. *Плоча с релеф на тракийския бог-конник* от мрамор, намерена в с. Манастир, Варненско. Размери: вис. 0,162 м, шир. 0,155 м, деб. 0,015 м. Съхранява се в музейната сбирка в гр. Провадия (табл. I, обр. 2).

Плочката е правоъгълна, отгоре слабо дъговидна. Горният ляв ъгъл е отчупен. В плиткото релефно поле, оградено с плоска рамка, е представен богът-конник в скок надясно. Изображението е без подробности. Конникът е облечен в къс хитон и вероятно с развята зад гърба му хламида, чието изображение е отчупено. В дясната си ръка, която е също отчупена и е била вдигната нагоре, конникът е държал късо копие. Конят е без юзда и опашка, с вдигнати предни крака.

Върху долната по-широка рамка е издълбан гръцки надпис в два реда, с височина на буквите 1 см.

Κερζετραυς Αυλουζεγεος ἀ-
νέθηκε.

Превод: Посвети Керзетравс, син на Авлузен.

При издълбаването на надписа са допуснати две грешки. Последната буква от патронимикон-а Αυλουζεγεος е изписана като Е вместо като лунарно С, а последната буква в думата ἀνέθηκε като С вместо лунарно Е.

---

[1] М. Мирчев — Разкопки на тракийското селище край с. Галата. ИВАД IX, 1952, стр. 16 сл.

[2] A. Salač — K. Škorpil — Nekolik archeologickych pamàtek z vychodniho Bulharska. RČA 74, 1928, стр. 12, № 4.

[3] G. Mihailov — Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae, Saerdicae 1956, стр. 212, № 428.

[4] Пак там, стр. 75, № 77.

Посветителят на оброчния релеф е тракиец. Собственото му име Κερζετραυς срещаме за пръв път. Първата част от името трябва да се свърже с тракийското име Κερζας.[1] Патронимикон-ът Αυλουζενις е твърде често срещано тракийско име.

3. *Плоча с релеф на тракийския бог-конник* от мрамор, намерена в м. „Каялъка", в землището на с. Галата, Варненско. Размери: вис. 0,187 м, шир. 0,156 м, деб. 0,032 м. Инв. № II 444 (табл. I, обр. 3).

Плочката е правоъгълна. Долните ляв и десен ъгъл са отчупени.

В плиткото релефно поле, оградено с тясна рамка, е представен богът-конник в ход надясно. Конникът е с обърната напред глава. Лицето му е без подробности. Буйната коса е пристегната с лента над челото. Облечен е в силно надиплен къс хитон и развята зад гърба му хламида. В дясната си ръка, опряна до шията на коня, държи патера. Конят е без седло и юзда. Той е в ход надясно, като десният му преден крак е стъпил върху нисък правоъгълен (?) олтар, от който е запазен само горният ляв ъгъл. Зад олтара, край самата рамка на плочката, е изобразено високо дърво с неразчленена корона.

Върху горната и долната рамка е издълбан грижливо гръцки надпис с височина на буквите 1 см.

Ἥρωι [Π]ροπυλαίῳ εὐχαρις-

—

[τήριον] Καλ . . . . . .

Превод: На Херос Пропилайос дар от . . .

В първия ред в лигатура са буквите Η Ρ. Началната буква на Προπυλαίῳ е заличена, но допълването ѝ е сигурно. Втората половина на последната дума в първия ред εὐχαριστήριον е пренесена вероятно в началото на втория ред. За това предположение позволява отчупеното място. Освен това пред първата изцяло запазена буква К във втория ред стои отвесна хаста, част от крайната буква на думата εὐχαριστήριον.

Релефната плочка е посветена на бога-конник, който носи епитета Προπύλαιος. Същия епитет намираме в надписи и върху други оброчни релефи на бога-конник у нас.[2]

От името на посветителя на релефа са се запазили само трите начални букви Καλ... които не дават възможност за сигурно допълване.

Паметникът трябва да се датира между II и III в.

4. *Плоча с релеф на тракийския бог-конник* от мрамор, намерена в с. Падина, Варненско. Размери: вис. 0,228 м, шир. в долния край 0,15 м, а в горния — 0,13 м, деб. 0,02 м. Съхранява се в музейната сбирка в гр. Провадия (табл. I, обр. 4).

Плочата е правоъгълна, слабо стеснена в горния край, който е дъговиден. В дълбокото релефно поле, оградено с тясна рамка, е представен, грижливо изработен, образът на бога-конник. Конникът е обърнат напред, облечен в къс хитон и развята зад гърба му хламида. В дясната си ръка, вдигната нагоре, държи късо копие. Конят е с юзда и е в скок надясно, като предните му крака са стъпили върху тесен, островърх олтар. Под коня е представена ловна сцена: куче в бяг надясно е захапало муцуната на глиган, чиято глава се показва зад олтара. Върху долната широка рамка е представена втора ловна сцена: вляво мечка, паднала по гръб, с краката нагоре, а вдясно куче, което преследва надясно сърна (?), от която е представен само задният десен крак.

Върху горната извита рамка и върху рамката под втората ловна сцена е издълбан с неравни букви гръцки надпис в два реда с височина на буквите от 0,7 до 0,9 см.

Ειθις Ειθιαλου
Διζαπορις Αυλουζενε[ος.

Превод: Ейтис, сина Ейтиал (и)
Дизапорис, сина на Авлузен.

Последните две букви във втория ред са очукани. Посвещението е направено от два ма души, които носят тракийски имена. Личното и бащиното име на първия посветител Ειθις Ειθιαλου срещаме за пръв път. Името Ειθις трябва да се свърже с редицата тракийски имена, завършващи на —ις[3]. Бащиното име Ειθιαλας представлява очевидно удължена форма на същото име Ειθις, употребявана паралелно подобно на имената Σευθης — Σευθειλας[4]

[1] G. Kazarow — Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien. Budapest, 1938, № 702; D. Detschew — Die thrakischen Sprachreste. Wien, 1957, стр. 229.

[2] G. Kazarow — цит. съч., № 90, 451, 1116.

[3] G. Mihailov — La langue des inscriptions grecques en Bulgarie, София 1949, стр. 118.

[4] Пак там, цит. съч., стр. 103.

и Διζας — Διζαλας[1]. Името на втория посветител Διζαπορις в тази форма срещаме също за пръв път. Името е познато досега във формите Διζαπολις и Disapor[2]. Първата част представлява често срещаното тракийско име Διζα или Διζας, а втората е съставна част на редица тракийски имена, като Αυλουπορις, Δαληπορις и др. Бащиното име Αυλουζενις е често срещано име у нас.

Паметникът ще трябва да се отнесе към II—III в.

5. *Фрагмент от плоча* от мрамор, намерена в района на пристанище Каварна, на мястото на античния град Бизоне. Размери: вис. 0,74 м, шир. 0,107 м, деб. 0,025 м. Съхранява се в музейната сбирка в гр. Каварна (табл. II, обр. 5).

Фрагментът представлява средна част от плочата. Върху добре огладената лицева страна е издълбан гръцки надпис с височина на буквите 1,7 см, от който са се запазили откъслечно само три реда.

. . . . . .
. . Τουρβῶν[ος . . . . . .
. . ο]υ εὐφρωνέω[ντες . . . . . .
. . κ]αὶ ἑαυτῶν [εὐχαριστήριον . . .
. . . . . .

В лигатура в 1-ви ред са буквите ΩN, а във 2-ри ред ΩNE и сигурно и ΩΤ, тъй като върху втората отвесна хаста на запазената крайна буква Ω личи лявата половина от водоравната хаста на буквата Τ. За същата отвесна хаста на Ω вероятно е била прихваната и буквата N, а за нея и следващата буква Ε. В 3-ти ред в лигатура са буквите ΤΩN. Пред изцяло запазената в 3-ти ред дума ἑαυτῶν стои буквата I, а пред нея—горният ъгъл на буквата Α. При изписването на думата εὐφρωνέω[ντες] във 2-ри ред звукът О е предаден неправилно на двете места с буквата Ω.

Надписът е вероятно посветителен върху оброчна плоча. От имената на посветителите се е запазил в 1-ви ред само патронимикон-ът Τουρβῶν[ος], а във 2-ри ред—последната буква Υ от патронимикон-а на следващия посветител. Латинското име Τουρβῶν срещаме в един надпис от Търговище.[3]

II. НАДГРОБНИ ПАМЕТНИЦИ

6. *Плоча с релеф на погребално угощение* от мрамор, намерена при изкопна работа на Пазарния площад във Варна, в района на късноримския некропол. Употребена е била за затваряне на входа на раннохристиянска шахтова гробница. Размери: запазена вис. 0,61 м, шир. 0,69 м и деб. 0,11 м. Инв. № II 489 (табл. II, обр. 6).

От плочата е запазена долната половина. В горната част, в дълбокото релефно поле, оградено с плоска рамка, е била представена сцената „Погребално угощение". От релефното изображение е запазена само част от високото легло и цялата трикрака масичка със съдове върху нея: в средата кратер, вляво по-малък съд, а вдясно симпулум. Вляво е запазена долната част от фигурата на седналата надясно жена, облечена в набран хитон и мантия и стъпила върху ниско столче. В долния ляв край са представени фигурите на две служителки, а в десния—на двама слуги в скръбни пози. Върху страничните рамки са запазени долните половини на неясни изображения, предадени чрез врязване на контурите.

Гръцкият надпис, който е започвал върху горната рамка, продължава в три реда върху широката рамка под релефното изображение с височина на буквите от 2,7 до 4 см.

. . . . . .
ἱερεὺς Θεοῦ Μεγάλου καὶ εὐποσιάρχης
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Παρθενία Ἀπελλᾶ θυ-
γάτηρ. Χαίρετε.

Превод: . . . . . , жрец на Великия бог и евпосиарх и жена му Партения, дъщеря на Апелас. Сбогом.

В първия ред, който липсва, е стояло личното и бащиното име на починалия. От двете страни на последната дума в третия ред са изобразени по един бръшлянов лист. Трети също такъв лист запълва края на реда.

---

[1] G. Mihailov — La langue des ... цит. съч., стр. 102.
[2] D. Defschew — цит. съч., стр. 133.
[3] G. Mihailov — Inscriptiones . . . цит. съч. Vol. II, стр. 168, № 768.

Надгробната плоча е на неизвестен одесоски гражданин, който е бил жрец на великия бог и евпосиарх. Титлата ἱερεὺς Θεοῦ Μεγάλου срещаме в два други надписа от Варна[1]. Втората длъжностна титла εὐποσιάρχης е също засвидетелствувана в редица надписи от града[2]. Женското име Παρθενία срещаме за пръв път в надписи у нас. Бащиното име Ἀπελλᾶς е често срещано гръцко име в надписи от Варна. Паметникът може да се отнесе към II—III в. от н. е.

7. *Фрагмент от плоча с релеф на тракийския бог-конник* от мрамор, намерена в с. Венчан, Варненско. Размери: вис. 0,215 м, шир. 0,115 м и деб. 0,04 м. Сега се съхранява в музейната сбирка в гр. Провадия (табл. II, обр. 7).

Фрагментът представлява долният ляв ъгъл от плочата. В релефното поле, оградено с тясна рамка, е бил представен богът-конник, от чието изображение се е запазил само задният десен крак и опашката на коня, който е обърнат надясно. От ловната сцена, която е била представена под коня, се е запазила само фигурата на кучето в бяг надясно.

Върху долната широка рамка се е запазила само лявата половина от гръцкия надпис, който е бил в два реда, с височина на буквите 1,6 см.

Μ]αρτι[άλης . . . . . .
ζήσας [ἔτη . . . . . χαῖρε].

Превод: Марциал, син на . . . . .живял
(години . . . . . Сбогом).

Началната буква в първия ред е заличена. Запазена е следа от отвесна хаста, която, ако съдим по широчината на свободното място, е от лявата половина на буквата Μ. Така получената първа половина от думата трябва да се допълни по всяка вероятност като собственото име Μαρτιάλης. Това име срещаме в един ефебски декрет от Варна.[3]

8. *Надгробна плоча* от мрамор, намерена при строеж на жилищна сграда на ул. „Климент“ и ул. „Аспарух“ във Варна, вероятно употребена вторично. Размери: вис. 0,49 м, шир. 0,46 м, деб. 0,04 м. Инв. № III (табл. II, обр. 8).

Надписното поле, чиято повърхност не е добре огладена, е оградено от просто профилирана рамка. Гръцкият надпис, който е грижливо изработен, е разположен в 11 реда с височина на буквите от 2 до 2,8 см.

+ Ἐνθάδε κατάκιτε Στέφα -
νος ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ
μνήμῃ ὀθονιοπρα -
τὴς τῆς Βηθυνῶν
ἐπαρχείας, ὁρμώμ -
ενος ἀπὸ χωρίῳ Β -
αμβώλῳ τῆς Βιθυνῶ -
ν ἐπαρχείας ἐτελ(εύτησε) μη(νὸς)
Ἀπριλ(ίου) ιη′ ἰνδ(ικτιῶνος) η′
ὑπατ(εύοντος) Φλ(αβίου) Βασιλίου
τοῦ λαμπροτ(άτου) ἔτους δ′. +

Превод: + Тук почива блаженопочившият Стефан, търговец на платна от Битинийската епархия, родом от селището Бамболос в Битинийската епархия. Починал на осемнадесети Април, индиктион осми по време на светлейшия консул Флавий, син на Василий, в четвъртата година на управлението му. +

Надписът започва и завършва с по едно малко кръстче. В 10-ти и в 11-ти ред в лигатура са буквите Ο V. С характерния s-овиден знак са съкратени думите в 8-ми ред ἐτελ, в 9-ти ред Ἀπριλ и ἰνδ, в 10-ти ред ὑπατ и Φλ и в 11-ти ред λαμπροτ. Думата μηνός е съкратена по обичая в μη, като Η е изписана върху Μ.[4]

[1] М. Мирчев — Гръцки епиграфски паметници от черноморското крайбрежие и вътрешността. ИВАД VIII, 1951, стр. 37; Хр. Г. Данов — Епиграфски приноси към историята на лекарското съсловие в Долна Мизия. ГПНБМ 1931/34, стр. 91.

[2] М. Мирчев — Антични паметници от Североизточна България в Археологическия музей в гр. Сталин. ИАИ XVII, 1950, стр. 271; К. Шкорпил — Антични паметници от западното черноморско крайбрежие. ИАИ XIV 1940/42, стр. 21, 22, 41, 45.

[3] Salač—Škorpil, цит. съч., стр. 26, № 8.

[4] V. Beševliev—Altchristliche Grabinschriften aus Warna. ИИД XIX—XX 1944, стр. 24, обр. 7,8 и стр. 33, обр. 27.

Итацистично са предадени думите в 1-ви ред κατάκιτε вм. κατάκειται и в 4-ти ред Βηθυνῶν вм. Βιθυνῶν. В 6-ти ред изразът ἀπό χωρίῳ Βαμβώλῳ е поставен неправилно в дателен падеж вместо в родителен. Направеното тук допълване на израза μη(νὸς) Ἀπριλ(ίου) в родителен падеж може да бъде и в дателен падеж.[1]

В надписа се среща думата ὀθονιοπρατής, очевидно образувана от ὀθόνιον и πράττω, подобно на думата ὀθονιοποιός,[2] със значение на продавач, търговец на платна. Тук срещаме за пръв път и името на селището Бамболос в малоазиатската област Битиния. Също за пръв път в надпис от това време срещаме името на консула Флавий Василий, който е управлявал през 541 год.[3] Посоченият индиктион осми се пада в 544 год., следователно и надписът трябва да се датира от същата година.

9. *Надгробна плоча* от варовик, намерена при изкопна работа в района на пристанище Каварна, в късноримския некропол на Бизоне. Размери: вис. 0,78 м, шир. 0,59 м и деб. 0,08 м. Сега се съхранява в музейната сбирка в гр. Каварна (табл. III, обр. 9).

Плочата е правоъгълна и грубо оформена. На лицевата страна е издълбан кръст с удължена отвесна хаста. Краищата на кръста завършват с триъгълници. Вляво от кръста е издълбан гръцки надпис в два реда, който във втория ред продължава и отдясно на кръста. Височината на буквите е от 6 до 8 см.

Λε -
ον | τίς.

Надписът съдържа само женското име Λεοντίς, което срещаме за пръв път в надписи у нас.

III. ПАМЕТНИЦИ С ОБЩЕСТВЕН ХАРАКТЕР

10. *Фрагмент от плоча* от мрамор, намерен при изкопна работа във Варна, ъгъла бул. „Червеноармейски“ и ул. „8 ноември“, на мястото на откритата по-късно римска баня. Паметникът е употребен вторично като строителен материал. Размери: вис. 0,23 м, шир. 0,318 м, деб. 0,10 м. Инв. № II 493 (табл. III, обр. 10).

Фрагментът представлява горната част от плочата, която отгоре е оформена архитектонично с нисък фронтон без украса в него и с очукани странични акротери. Надписното поле, от което е останала малка част, е без странични рамки. От гръцкия надпис, чиито първи редове са разположени върху долната рамка на фронтона, са се запазили девет реда, от които последните три реда — откъслечно. Височина на буквите 0,7 см.

Ἔδοξε τῷ δήμῳ ἐπιμενιεύον[τος Νου-]
μήνιος τοῦ [. . . . . ο]υ, Παρμεν[ίων]
Παρμενίωνος εἶπεν · ἐπειδὴ Ἀ[ρτέ-]
μων Ὑαρίωνος Τομείτης καὶ ἐκ
5 πατρίδος ὢν ἀστυγείτονος
καὶ συγγενοῦς καὶ πατρὸς ε[ὐε-]
[ργέτ]ου καὶ πολλὰς δὲ δε[δοκότος]
[ἀποδείξε]ις τῆς πρὸς τ[ὸν δῆμον εὐ-]
[νοίας καὶ αὐτὸς] στοιχ[εῖν βουλό-]
[μενος . . . . .]
. . . . . .

Превод: Народът реши, когато бе епимений Нумений, син на . . . . , докладва Парменион, син на Парменион: тъй като Артемон, син на Хюарион, жител на град Томи, произхождащ от родина съседна и родствена нам и от добродетелен баща, който е дал много доказателства за своето доброжелателство към народа ни и сам желаещ да следва примера му. . . .

Буквите в средата на 1 ред са силно изтрити, а в средата на 2 ред са напълно заличени. Крайните букви на първите три реда са отчупени, но тяхното допълване е вероятно. От първите две букви в 6-ти ред са запазени само следи от горната им половина. Направеното допълнение на края на 6-ти ред и началото на 7-ми ред е съобразено със сво-

[1] Beševliev — цит. съч., стр. 33, обр. 27.
[2] M. A. Bailly, Dictionnaire Grec—Français, Paris 1910, стр. 1353.
[3] Hartmann, RE 3, 49, № 8 s. v.

бодното място. След последната буква Δ в края на 7-ми ред се чете сигурно буквата Е. В края на 8-ред след последната буква Σ са запазени следи от горната половина на буквата Т. От първата буква на думата στοιχ[εῖν] в последния — 9-ти ред се е запазила само горната половина. В надписа е допусната грешка при изписването на думата συγγενοῦς вм. συγγενοῦς.

Надписът представлява декрет за проксения, издаден от народното събрание на Одесос в чест на жителя на Томи Артемон, син на Хюарион. В запазената част от надписа са изброени само част от причините за даване на проксения. Не са запазени и привилегиите, които декретът е давал на удостоения гражданин на Томи.

Името на епимения Νουμήνιος е често срещано в надписи от Варна. Името и презимето на докладчика Παρμενίων Παρμενίωνος срещаме в надписа, съдържащ списъка на жреците на Великия бог в Одесос[1], без да може да се твърди, че в случая имаме едно и също лице. Патронимикон-ът Ὑαρίωνος срещаме за пръв път в надписи у нас и изглежда, че е ново име.

Паметникът ни дава указание за съществуващи тесни връзки между Одесос и Томи, градове съседни и произхождащи от една метрополия, което е и подчертано с израза ἐκ πατρίδος ὧν ἀστυγείτονος καὶ συγγενοῦς. По палеографските особености на надписа паметникът трябва да се отнесе към II—I в. пр. н. е.

11. Плоча от мрамор, два фрагмента, намерена при изкопна работа в района на пристанище Каварна, на мястото на античния град Бизоне. Размери: а) вис. 0,087 м, шир. 0,043 м, деб. 0,015 м и б) вис. 0,074 м, шир. 0,095 м, деб. 0,015 м. Фрагментите се съхраняват в музейната сбирка в гр. Каварна (табл. IV, обр. 11).

Фрагментите представляват отделни части вероятно от дясната половина на плочата. Върху добре огладената повърхност между ясно начертани линии е издълбан гръцки надпис, от който върху първия фрагмент са се запазили откъслечно четири реда, а във втория — три с височина на буквите 1,9 см.

А	*Б*
. . . . .	. . . . .
. . . ωγευ[ς	. . . Διογ]υσίου . . .
. . Αἰγιά[δου	. . . γτεγους . . . .
. . ος Διο[γυσίου . .	. . . ς Αἰγιάδου . . .
. . Ἀλε[ξάνδρου . .	
. . . . .	. . . . .

Във фрагмент А в лигатура в 1-ви ред са буквите ΩΝΕ и в 3-ти ред буквите ΟΣ, а във фрагмент Б — във 2-ри ред буквите ΤΕ.

Надписът представлява списък на собствени имена, от които са запазени само, и то отчасти, бащините имена. Пред някои от тях личат последните букви от личните имена. Направеното допълнение на някои от имената, които са гръцки, е вероятно. Бащиното име Αἰγιάδου срещаме за пръв път.

12. *Гранична колона* от варовик, намерена при оран на нива на около 4 км от Варна, вляво от шосето за София, в района на стария римски път между Одесос и Марцианопол. Размери: вис. 1,75 м, диам. при основата 0,56 м и диам. в горния край 0,50 м. Инв. № II 492 (табл. V, обр. 13).

Колоната е отчупена отгоре, а отдолу е с просто профилирана база, широка 13 см. Върху недобре огладената повърхност на горната половина на колоната е издълбан неособено грижливо гръцки надпис в 12 реда с височина на буквите 3,5 — 4,5 см.

Ἀ[γ]αθῇ τύχῃ
Αὐτοκράτορας καί-
σαρας Πουπλίου Αἰλίου
Λικίννι[ο]ς Οὐαλεριανὸν
καὶ Γαλλ[ιη]νὸν σεβαστοὺς καὶ
τὸν θ[ε]οφιλέστατον κέσαρα
Κορν[έ]λιον Οὐαλεριανὸν
καὶ τὴν σεβαστὴν Κορνελί-
αν Σαλωνῖναν ἡ βουλὴ κ[αὶ ὁ]

[1] G. Mihailov — Inscriptiones . . . цит. съч., стр. 57, № 46.

10 δῆμος Ὀδησσειτῶν
ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις
vacat
εὐτυχῶς.

Превод: На добър час. В чест на божествените императори и цезари Публий Елий Лициний Валериан и Галиен и на особено обичания от боговете цезар Корнелий Валериан и на божествената Корнелия Салонина съветът и народното събрание на одесосците (щастливо) издигна тази колона в собствените си земи.

Повърхността на колоната е силно ерозирана и надписът на места е изтрит и очукан. Повредени са отчасти в средата на първата си половина редовете от 4-ти до 7-ми. В лигатура са буквите: в 8-ми ред ΤΗΝ, ΤΗΝ, ΝΗ; в 9-ти ред ΩΝ, ΝΗΒ и в 10-ти ред ΗС, ΤΩΝ. Първият ред и последният, който се намира доста ниско под надписа, са издълбани допълнително. Това ясно личи от характера на буквите.

В надписа са допуснати няколко грешки. Така преномен-ът на Валериан Πούπλιος е поставен в родителен падеж вместо във винителен. Към името на същия император е прибавен втори преномен Αἴλιος, какъвто Валериан е нямал, като и тук думата е поставена в неправилна падежна форма. Също неправилно е даден и номен-ът Λικίννιος, който стои в именителен падеж вместо във винителен. Итацистично е предадена думата κέσαρα = καίσαρα.

Надписът е посветен на двамата императори Валериан I и сина му Галиен, които управляват съвместно от 253 до 259 г., когато Валериан умира, а Галиен остава император до 268 г. В надписа е споменат като цезар и по-старият син на Галиен — Валериан II, който получил тази титла в 255 г. Същият е починал през 258 г. Следователно надписът трябва да се датира през времето от 255 до 258 г.

Паметникът представлява гранична колона, която според израза ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις и мястото на неговото намиране е маркирала западната граница на градската територия на Одесос. По същото време е била установена и маркирана с подобна колона с надпис, в който четем имената на същите императори, и териториалната граница на Марцианопол откъм изток[1]. Тази колона е намерена в землището на с. Марково. Тези два паметника ни показват, че двата съседни града са получили след готското нашествие от 251 г. нови граници на своите градски територии и че това е станало не по-късно от 258 г., т. е. дълго преди окончателното разбиване на готите при Ниш през 269 г. Това показва, че североизточните области са били вече отдавна освободени от готите, градовете заживели отново нормален стопански живот и римската власт е извършила ново преразпределение на териториите на тези два града.

Тези две така маркирани териториални граници не са били постоянни. Ако ги сравним с другите две граници, установени по времето на Гордиан и маркирани с колони с надписи едната откъм Марцианопол, намерена източно от града,[2] а другата откъм Одесос, намерена на 8 км западно от него, пак в района на стария римски път[3], ще установим, че при новото разпределение на териториите на тези два града от Валентиниан одесоската граница е била чувствително съкратена и изтеглена с близо 4 км назад, докато границата на територията на Марцианопол е била изнесена към изток с повече от 4 км. Това съкращаване на градската територия на Одесос става още по-ясно, ако се вземе под внимание, че границите на града, установени и маркирани с ред гранични камъни още в I в.,[4] на запад се простирали чак до Марцианопол.

Съкращаването на градската територия на Одесос, засега установено само откъм запад, е свързано очевидно с намаляване на икономическото значение на града и същевременно с увеличаване на политическата роля на Марцианопол.

Тази последна граница на Одесос откъм запад се е запазила, изглежда, сравнително по-дълго време и е била утвърждавана и при по-късните римски владетели. Основание за това предположение ни дават намерените на същото място още две други колони, от които са запазени само долните им части, без надписи.

[1] Ив. Велков — Находки и вести от разни места. ИАИ XIV 1940/42, стр. 277.
[2] E. Kalinka — Antike Denkmäler in Bulgarien. Wien, 1906, стр. 58, № 58.
[3] М. Мирчев — Латински епиграфски паметници от Черноморието. ИВАД IX 1953, стр. 69.
[4] Пак там, стр. 75.

13. *Фрагмент от колона* от варовик, намерен при изкопна работа в градската градина във Варна, северно от градския часовник. Размери: вис. 0,32 м, диам. 0,34 м. Инв. № II 491 (табл. V, обр. 14).

Фрагментът представлява безформен откъс от средната част на колона, употребен вторично при по-късен градеж. Върху лицевата грубо огладена страна е запазен откъслечно латински надпис в три реда с височина на буквите 6 см.

[Imp(erator) L(ucius) Septimius]
[Severus Pertinax Aug(ustus)]
[pontif(ex) max(imus) trib(unita) pot(estate) . .]
[co(n)s(ul) . . p(ater) p(atriae) et imp(erator) caes(ar)]
[M(arcus) Aureli]us A[nto-]
[ninu]s Aug(ustus) trib(unitia) po[t(estate) . .]
[et P(ublius) S]eptimius [Geta]
[nob(ilissimus) caes(ar) . . . .]
. . . . . .

Фрагментът с надпис представлява вероятно част от паметна пътна колона. Надписът, който е допълнен по аналогия на други подобни надписи, е посветен на император Септимий Север и двамата му сина Каракала и Гета. Той може да се датира между 198 г., когато Каракала е бил обявен за август, а Гета за цезар, и 208 г., докогато Гета е участвувал в управлението само като цезар, или пък до 211 г., когато Септимий Север починал.

14. *Фрагмент от плоча* от мрамор, намерен в землището на с. Невша, Варненско. Размери: вис. 0,36 м, шир. 0,405 м, деб. 0,04 м. Съхранява се в музейната сбирка в гр. Провадия (табл. IV, обр. 12).

Фрагментът представлява долният ляв ъгъл от плочата, която според направеното допълнение на надписа е била вероятно 0,80 м висока и 0,60 м широка. Плочата е със сложно профилирана рамка. В надписаното поле е запазена долната част от надписа в шест реда, на които липсва дясната половина. Буквите са грижливо издълбани и са високи в горните редове 3,5 см, а в последните два реда 2,2 см

[Imp(erator) Caes(ar) T. Ael(ius) Hadrianus]
[Antoninus Aug(ustus) Pius p(ater) p(atriae)]
[trib(unitia) pot(estate) XV, co(n)s(ul) IIII]
[praesidia et burgos ob]
[tutelam provinciae Thra-]
[ciae fecit curante C. Gal-]
lonio Fr[ontone Q. Marcio]
Turbone leg(ato) a[ug(usti) pro pr(aetore)].
Per fines civitat[is Mar-]
cianopolitano[rum re-]
gion[e] Gelegetio[rum in propi-]
nquo phruri n[(umero) . . . .]

Превод: (Император цезар Т. Елий Адриан Антонин Август Пий, баща на отечеството, изпълняващ трибунска власт за 15-ти път, консул за 4-ти път, построи за защита на провинция Тракия укрепления и бурги с грижите) на Гай Галоний Фронтон Квинт Марций Турбон, легат на Август и пропретор. По границите на града Марцианопол в областта на Гелегетите наблизо има стражници на брой . . .

В запазената част от надписа в 1-ви ред накрая личат долните части на първите две букви от думата Frontone. Във 2-ри ред от началната буква A на думата Aug(usti) се е запазила долната половина. В 4-ти ред от последната буква O личи само горната част, а в 5-ти ред на последната буква O е отчупена дясната половина. В последния ред гръцката дума φρουρός е правилно транскрибирана в phruri.

Паметникът по размери, техническо изпълнение и епиграфски особености си схожда напълно с епиграфския паметник от с. Каракютук (дн. Пънчево), Бургаско[1], който има същото съдържание. Надписът е допълнен и възстановен по аналогия на втория също поч-

[1] Г. Кацаров — Антични паметници из България. ИАИ IV 1926|7, стр. 107.

ти напълно идентичен надпис от с. Български извор, Тетевенско[1], и трябва да се датира от същото време (152 г.),[2] тъй като и в двата надписа се явява името на един и същ августов легат и пропретор.

От надписа става ясно, че по същото време, когато били укрепени границите на Сердика и Деултум, е станало укрепяването и на западната граница на Марцианопол, като по нея са били изградени само фрури, чийто брой за съжаление остава неизвестен. Паметникът е интересен не само с това, че маркира западната граница на градската територия на Марцианопол през II в. от н. е., но и че съобщава за ново, непознато име на една област в Североизточна Тракия regio Gelegetiorum.

NOUVEAUX MONUMENTS ÉPIGRAPHIQUES DU LITTORAL DE LA MER NOIRE

Milko Mirtchev

RÉSUMÉ

Pendant les années 1959—1960, les collections des musées de Varna, Provadia et Kavarna se sont enrichies de nouveaux monuments épigraphiques. Ces monuments furent découverts, par hasard, au cours de travaux de terrassement et de labourage. Des 14 monuments découverts, 5 sont votifs, 4 funéraires et 5 de caractère public.

Tous les monuments votifs sont consacrés au cavalier thrace. Le monument № 1 consacré par l'association des pécheurs de thons d'Odessos, composée de 21 membres sous la direction du pontif de Ἥρως Καραβασμος, présente un intérêt particulier. Parmi les inscriptions des autres monuments, nous rencontrons les noms propres thraces, inconnus jusqu'á présent Κερζετραυς (№ 2) et Ειθις Ειθιαλου (№ 3).

Le premier des monuments funéraires (№ 6—9) représente le banquet funèbre et appartenait à un citoyen d'Odessos, qui a été ἱερεὺς θεοῦ Μεγάλου et εὐποσιάρχης. Ici, nous trouvons, pour la première fois, dans des inscriptions de Bulgarie, le nom féminin Παρθενία. Le monument suivant (№ 7) comprend une partie d'un bas-relief du cavalier thrace, qui, ici représente le défunt héroïsé. Les deux derniers monuments (№ 8 et 9) portent des inscriptions d'une époque reculée du christianisme.

Les monuments du troisième groupe (№ 10—14) portent des inscriptions à caractère public. Le premier représente la moitié supérieure d'un décret rendu par la ville d'Odessos en l'honneur d'un citoyen de Tomi. Ici, on rencontre pour la première fois, le nom propre inconnu jusqu'à présent Ὑαρίων. La borne frontière (№ 12) qui marquait la frontière occidentale du territoire municipal d'Odessos pendant les années 255—258, est intéressante. De même, le fragment d'inscription sur plaque, qui nous donne des renseignements sur le renforcement effectué à la frontière occidentale du territoire de Marcianopolis pendant l'année 152 et nous fournit un nouveau nom d'une région thrace regio Gelegetiorum, est plein d'intérêt.

[1] В. Бешевлиев — Епиграфски приноси. София 1952, стр. 33 и сл

[2] M. Bernhart — Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit. Halle 1926, стр. 286.



Обр. 1. Оброчна плоча на тракийския бог-конник от Варна
Fig. 1. Plaque votive du cavalier thrace de Varna



Обр. 2. Оброчна плоча на тракийския бог конник от с. Манастир, Варненско
Fig. 2. Plaque votive du cavalier thrace de Manastir, arr. Varna



561/64

Обр. 3. Оброчна плочка на тракийския бог-конник от с. Галата, Варненско
Fig. 3. Plaque votive du cavalier thrace de Galata, arr. Varna



Обр. 4. Оброчна плочка на тракийския бог-конник от с. Падина, Варненско
Fig. 4. Plaque votive du cavalier thrace de Padina, arr. Varna

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА - ВАРНА



Обр. 5. Фрагмент от оброчна плоча от пристанище Каварна
Fig. 5. Fragment de plaque votive du port de Kavarna



Обр. 6. Надгробна плоча с погребално угощение от Варна
Fig. 6. Stèle funeraire de Varna



Обр. 7. Фрагмент от надгробна плоча с релеф на тракийския бог-конник от с. Венчан, Варненско
Fig. 7. Fragment de stèle funeraire de Ventchane, arr. Varna



Обр. 8. Надгробна плоча от Варна
Fig. 8. Stèle funeraire de Varna



Обр. 9. Надгробна плоча от пристанище Каварна
Fig. 9. Stèle funeraire du port de Kavarna



Обр. 10. Фрагменти от плоча с надпис от Варна
Fig. 10. Fragment d'une inscription de Varna



Обр. 11. Фрагменти от плоча с надпис от пристанище Каварна
Fig. 11. Fragments d'une inscription du port de Kavarna



Обр. 12. Фрагмент от плоча с надпис от с. Невша, Варненско
Fig. 12. Fragment d'une inscription de Nevcha, arr. Varna

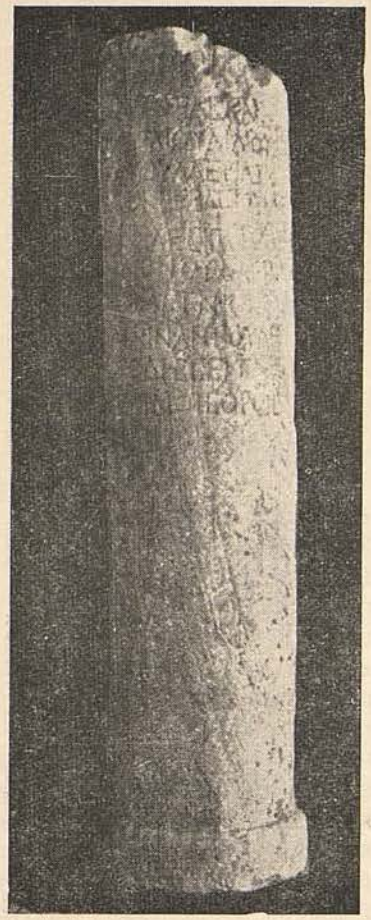

Α ΑΘΗ ΤΥΧΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑCΚΑΙ
CΑΡΑCΠΟΥΠΛΙΟΥΑΙΛΙΟΥ
ΛΙΚΙΝΝΙ CΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΝ
ΚΑΙΓΑΛΛ ΝΟΝCΕΒΑCΤΟΥCΚΑΙ
ΤΟΝΘ ΟΦΙΛΕCΤΑΤΟΝΚΕCΑΡΑ
ΚΟΡΝ ΛΙΟΝΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟΝ
ΚΑΙΤΗΝCΕΒΑCΤΗΝΚΟΡΝΗΛΙ
ΑΝCΑΛΙ ΝΙΝΑΝΒΟΥΛΗ
ΔΗΜΟCΟΔΗCCΕΙΤΩΝ
ΕΝΤΟΙCΙΔΙΟΙCΟΡΟΙC

ΕΥΤΥΧΩC

Обр. 13. Гранична колона от Варна
Fig. 13. Borne — frontière de Varna



VS
AVGTRIBP
PTIMIVS

Обр. 14. Фрагмент от пътна колона от Варна
Fig. 14. Fragment de borne milliaire de Varna